

LIBER AMICORUM
DOBROSAV MITROVIĆ

Beograd
2007.

ARHUSKA KONVENCIJA I PRISTUP EKOLOŠKOJ PRAVDI U EVROPSKOJ UNIJI I SRBIJI

Prof. dr Stevan Lilić
Pravni fakultet, Beograd

I. Uvod

Jedan od najaktuelnijih globalnih pitanja danas jeste zaštita životne sredine. Kao posledica toga, sve su glasniji zahtevi da se uspostavi pravna regulativa koja će obezbediti efikasnu zaštitu životne sredine. U okvirima svetskog pravnog poretka aktivirani su različiti oblici pravne regulative, koji obuhvataju međunarodne, regionalne i nacionalne mehanizme zaštite. Imajući u vidu suštinu i prirodu mnogih pitanja vezanih za zaštitu životne sredine, stvoren je obiman korpus pravnih normi koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma, regulativa i direktiva Evropske unije, kao i nacionalnih zakonodavstava i podzakonskih akata.¹ Rezultat dinamičkog razvoja pitanja zaštite životne sredine je i pitanje primene novih pravnih normi, posebno zbog toga što su često one stvarale posebne situacije za javnu upravu, sudove i samu javnost. U okviru EU, kao i u okviru njenih država-članica, funkcionisanje odgovarajućih agencija za zaštitu životne sredine i mogućnost da javnost doprinese da se nova pravila primene, zahtevali su i odgovarajuća razjašnjenja.²

Sa stanovišta međunarodnog prava, Arhuska konvencija Ujedinjenih nacija (usvojena 1998)³ naglašava pristup informacijama, učešće javnosti u odlučivanju, kao i pristup pravdi u stvarima životne sredine. Konvencija je izvršila prodor u

* Dr Stevan Lilić (www.slilic.com), redovni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu (www.ius.bg.ac.yu), direktor Centra za ekološko pravo i unapređenje zaštite životne sredine udruženja Pravnici za demokratiju (www.lawdem.org). Rad je rezultat istraživanja na projektu "Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU" Pravnog fakulteta u Beogradu.

1 Uporedi: James Salzman, Barton H. Thompson Jr. *Environmental Law and Policy*, Concepts & Insights Series, 2nd edition, Foundation Press, 2006; Susan Wolf, Anna White, Neil Stanley, *Principles of Environmental Law*, Cavendish, London, 2002; Steven Ferry, *Environmental Law – Examples and Examinations*, 2nd edition, Aspen Law and Business, 2001; Jacqueline Morand-Deville, *Le droit de l'environnement*, Presses universitaires de France, Paris, 1987., i dr.

2 Alexandre Kiss, *Preface*, u Jonas Ebbeson (editor), *Access to Justice in Environmental Matters in the EU*, Kluwer International, the Hague, 2002, str. v.

3 Konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravdi u pitanjima životne sredine (Arhuska konvencija, 1998). Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention). (Izvor: <http://www.unece.org/env/pp/documents/cep43e.pdf>).

oblasti koja su se do tada smatrala *domaine réservée* suverenih država, pretvarajućih ih tako u pitanja međunarodnog prava.⁴

II. Ekološka kriza i održivi razvoj

Tokom svoje istorije, ljudsko društvo suočavalo se sa brojnim izazovima koji su bili obeleženi kao svetska pitanja i globalni problemi. Danas je skoro opšte-prihvaćeno da je jedno takvo pitanje i problem zaštite životne sredine. Ovome govori u prilog činjenica da se u stručnoj literaturi, kao i u svakodnevnom životu, pitanja zaštite životne sredine označavaju kao „ekološka kriza”, u smislu da je reč o „...situacijama i uticajima koji postoje u oblasti životne sredine i koje ugrožavaju stabilnost i funkcionisanje procesa u biosferi i društvu.”⁵

Tragajući za uzrocima ekološke krize, stručnjaci ukazuju na aktivnosti čoveka. Istorijski posmatrano, uticaj čoveka na životnu sredinu uvek je postojao. U ranijim periodima ovaj je uticaj bio lokalnog karaktera. Međutim, od vremena industrijske revolucije, priroda ovog uticaja se promenila. Od sredine 20. veka, pitanja zaštite životne sredine izazivaju sve veću globalnu zabrinutost, što je imalo za posledicu povećanja napora da se identifikuju uzroci i faktori koji su to toga doveli. Uopšteno govoreći, dva su faktora bila glavni uzrok alarmatne zabrinutosti u odnosu na zaštitu životne sredine: a) naglo povećanje broja stanovništva na našoj planeti i b) postojeći socio-ekonomski modeli proizvodnje. Oba ova procesa bitno utiču na smanjenje prirodnih resursa i poremećaj ekološke ravnoteže. Osim porasta stanovništva, problem neujednačenog razvoja razvijenih u odnosu na nerazvijene zemlje i regione sveta vezuje se i za pitanja kao što su nedostak hrane, siromaštvo i glad. Mogućnosti siromašnih zemalja da se suoče sa ovim problemima su veoma ograničene, a kao posledica toga, nastaje pritisak na eksploataciju prirodnih resursa. U ovom kontekstu, u najvećem broju međunarodnih dokumenata naglašava se da je upravo siromaštvo jedan od presudnih faktora koji organičavaju efikasno rešavanje ekoloških pitanja.⁶

Glavni faktori koji su neposredni uzročnici savremene ekološke krize su, između ostalog:

- globalno zagrevanje i visoka koncentracija štetnih gasova,
- štetni uticaj ultravioletoznog zračenja na životinjski i biljni svet,
- preterana eksploatacija neobnovljivih prirodnih resursa,
- prekomerno zagađivanje vazduha, vode i zemlje,

4 Jonas Ebbeson, *Foreword*, u Jonas Ebbeson (editor), *Access to Justice in Environmental Matters in the EU*, Kluwer International, the Hague, 2002, str. ix.

5 Dragoljub Todić, Vid Vukasović, *Ekološka kriza u svetu i odgovor međunarodne zajednice*, Savezni sekretarijat za rad, zdravstvo i socijalno staranje, Beograd, 2002, str. 1.

6 Uopredi: Wilfred Beckerman, *A Poverty of Reason – Sustainable Development and Economic Growth*, The Independent Institute, Oakland, 2003.

- nedostatak vode za piće,
- prisustvo teških metala u lancu ishrane.

Nabrojani uzročnici i faktori ukazuju na to da je i sam egzistencijalni model čovečanstva ugrožen. Ekološka kriza ne zahvata samo ekonomiju i politiku, već i područje prava. Nesporno je da kriza globalnih razmera zahteva i rešenja globalnih proporcija. Iz ovih razloga, ekološka kriza mora biti rešena putem međunarodne saradnje u oblasti zaštite životne sredine, u međunarodnim okvirima i odgovarajućim mehanizmima.

Odgovor ekološkoj krizi može se naći u konceptu "održivog razvoja" (*sustainable development*), na kome počivaju savremena strategija i pravni okvir zaštite životne sredine koji je iznet u Deklaraciji iz Rija (1992).⁷ Koncept polazi od toga da se u osnovi zadržavaju postojeći ekonomski i društveni modeli, ali uz ograničenje da buduće generacije ne budu uskraćene današnjim potrebama. Sa stanovišta organizovanog globalnog društva, to podrazumeva i efikasan "pristup ekološkoj pravdi" u odnosu na zaštitu životne sredine.

III. Međunarodni aspekti i poreklo politike Evropske unije u oblasti životne sredine

Zbog ozbiljnosti zaštite životne sredine zaljučeno je da se rešenja moraju tražiti uz učešće svetske zajednice. Ovu okolnost najbolje ilustruje činjenica da danas postoji preko 250 međunarodnih sporazuma u oblasti zaštite životne sredine i još znatno više na bilateralnom nivou. Zaštitom životne sredine danas se bave i mnoge međunarodne organizacije.

Ovo je imalo presudan značaj za rešavanje ekoloških pitanja, ali istovremeno i za nastanak normi i principa za njihovo regulisanje. Najznačajniju ulogu svakako su imale Ujedinjene nacijem koje su doprinele presudnoj promeni u sagledavanju pitanja strategija i pravne regulative u zaštiti životne sredine, pre svega usvojanjem Deklaracije na Konferenciji UN o čovekovojoj okolini, koja je 1972. godine održana u Štokholmu. (Štokholmska deklaracija).⁸ Tada je uspostavljen i Program zaštite životne sredine (UNEP – UN Environmental Protection Program).⁹ U periodu nakon te Konferencije, sve je veći broj međunarodnih, regionalnih i drugih organizacija koje se bave zaštitom životne sredine, uključujući i Evropsku zajednicu (Evropsku uniju). Ovo je značajno i za Srbiju, kao jednu od preostalih evropskih zemalja koja teži ka članstvu u EU.

7 Deklaracija iz Rija o životnoj sredini i razvoju (1992). Rio Declaration on Environment and Development (Izvor: <http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=8&ArticleID=1163>).

8 Deklaracija konferencije Ujedinjenih nacija o čovekovojoj okolini (Štokholmska deklaracija, 1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration), (Izvor: <http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>).

9 UNEP – United Nations Environmental Protection Program (www.unep.org).

Poreklo Evropske unije vezuje se za tri ugovora doneta sredinom 20. veka.¹⁰ U tom periodu, pitanja zaštite životne sredine nisu bila u središtu pažnje ovih ugovora.¹¹

Prvobitni ugovori su kao osnovni sadržaj imali ekonomske ciljeve. Međutim, dva člana u Rimskom ugovoru (1957) imala su naznake evropske politike u oblasti zaštite životne sredine.¹² Iako na veoma uopšten način, član 2. Rimskog ugovora poziva na minimalne uslove kvaliteta života u okviru usklađenog i uravnoteženog razvoja ekonomskih aktivnosti, dok se član 46. odnosi na opravdanu zabranu izvoza i uvoza radi zaštite zdravlja i života ljudi, kao i radi zaštite životinja i biljaka.

Tokom narednih godina, međutim, svetska orijentacija ka novim idejama rezultiraće u dokumentima EC/EU u kojima se podržava oblast zaštite životne sredine. Konferencija UN u Štokholnu (1972) bila je inspiracija da se iste godine održi i Pariska konferencija, za koju se smatra da je označila rađanje politike zaštite životne sredine EC/EU. Pariska deklaracija naglašava da je osnovni cilj politike EC/EU u zaštiti životne sredine smanjenje rizika u uslovima života, a u okviru ovih napora moraju se uzeti u obzir i pitanja u vezi sa zaštitom životne sredine. Preporuka ove deklaracije je bila da EZ usvoji akcione planove za zaštitu životne sredine (kao i za druge oblasti). Bilo je više uzastopnih akcionih planova za oblast zaštite životne sredine, od kojih je najznačajniji Prvi akcioni plan (1973-1976), jer je definisao osnovne principe, ciljeve i aktivnosti koje je trebalo ostvariti na polju evropske politike zaštite životne sredine. U to vreme, osnovni pravni instrumenti bile su rezolucije, koje su predstavljale opšte instrukcije, s tim što je državama-članicama ostavljena opcija njihove primene. Prvi akcioni plan politike zaštite životne sredine imao je tri dela: neka načela trebalo je ostvariti na nivou EZ, a neka na nivou država-članica. Konačno, neke mere trebalo je sprovesti u okviru akcionih planova za druge oblasti.

Razvoj EU nastavlja se usvajanjem Jedinственog evropskog akta (1986)¹³ kojim su izvršene izmene i dopune postojećih ugovora, pre svega Ugovora o EEZ, dodajući novo poglavlje VII pod nazivom „Životna sredina”, odnosno tri člana (130r, 130s i 130t) koje u osnovne ciljeve EZ uključuje i „zaštitu i razvoj kvaliteta životne sredine, zaštitu ljudskog zdravlja i racionalno korišćenje prirodnih resursa.” Ugovor iz Mاستrihta, na osnovu kojeg se EZ transformisala u Evropsku uniju (1992), definisao je nekoliko različitih ciljeva nove unije, uključujući i zajedničku kulturnu politiku, zajedničku politiku u zaštiti potrošača i zajedničku

10 Ugovor o zajednici za uglj i čelik (1951), Rimski ugovor (1957), EUROATOM ugovor (1957).

11 Uz značajan izuzetak EUROATOM ugovora (1957), koji je predviđao ovlašćenje propisivanja obaveznih standarda u vezi sa radioaktivnom kontaminacijom.

12 Treaty Establishing the European Community – Consolidated Text (Izvor: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/pdf/12002E_EN.pdf).

13 Jedinствен evropski akt (Single European Act, 1986). (Izvor: <http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/livre509.html>).

politiku zaštite životne sredine. Zaštita životne sredine postaje jedan od prioriteta ciljeva EU, zasnovan na principu supsidijarnosti.¹⁴

Osnovni izvori prava zaštite životne sredine EU predstavljaju već pomenuti osnivački ugovori. Oni zapravo postavljaju okvire pravne regulative u ovoj oblasti. Osim toga, izvori prava zaštite životne sredine EU su i pravni akti koje su usvojile institucije i organi Unije, pre svega regulative, direktive i odluke.¹⁵ Regulative se neposredno primenjuju i obavezne su za sve države-članice Unije, i nije im potreba podrška nacionalnog zakonodavstva. (npr. Regulativa EC Br. 1655/2000 Evropskog parlamenta i Saveta od 17. jula 2000. godine, koja je odnosi na finansijske instrumente za zaštitu životne sredine).¹⁶ Direktive su obavezujuće u pogledu cilja koji se želi ostvariti, s tim što se nacionalnim zakonodavstvima ostavlja da se opredele za sredstva i mehanizme za njihovu primenu (npr. Direktiva 2004/35/CE Evropskog parlamenta i Saveta o odgovornosti za štetu životnoj sredini u odnosu na sprečavanje i otklanjanja štete životnoj sredini, od 21. aprila 2004. godine).¹⁷ Odluke su obavezujuće za lice na koje se odnose, uključujući i državu-članicu, pojedince i pravna lica (npr. Odluka br. 1600/2002/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 22. jula 2002. godine kojom se usvaja VI akcioni program za zaštitu životne sredine Zajednice).¹⁸

Usklađivanje pravnih akata država-članica regulisano je Glavom VI Ugovora o EU i Odeljkom 3 koji se odnosi na usklađivanje zakona. Ove odredbe propisuju da Savet može usvojiti direktive radi usklađivanja zakona, podzakonskih opštih akata i administrativnih propisa država-članica koji su bitni za funkcionisanje zajedničkog tržišta.¹⁹ Ukoliko Komisija zaključi da postoji nesklad u zakonima ili administrativnim propisima u okvirima nacionalnog zakonodavstva koji dovode u pitanje zajedničke politike, obaviće konsultacije sa državama-članicama i, ukoliko konsultacije ne budu imale pozitivan ishod, može usvojiti preporuke sa odgovarajućim merama. Na ovaj način, putem harmonizacije zakonodavstva i usvajanjem opštih akata koji se mogu neposredno primeniti, uspostavlja se integrisani i usklađeni pravni sistem Unije, što uključuje i oblast zaštite životne sredine.

14 Usporedi: Maria Lee, *EU Environmental Law*, Oxford and Portland, 2005.

15 Vidi: http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/about/pap/process_and_players2.html.

16 Regulation (EC) No 1655/2000 of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 Concerning the Financial Instrument for the Environment (Izvor: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R1655:EN:HTML>).

17 Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on Environmental Liability with Regard to the Prevention and Remedying of Environmental Damage (Izvor: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0035:EN:HTML>).

18 Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 Laying Down the Sixth Community Environment Action Programme (Izvor: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2002/l_242/l_24220020910_en_00010015.pdf).

19 Vidi član 94. Ugovora o uspostavljanju Evropske unije. Treaty Establishing the European Community – Consolidated Text. (Izvor: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/pdf/12002E_EN.pdf).

Osim ovih izvora, postoje i drugi akti EU koji nisu pravno obavezujući, ali koji predstavljaju važne dokumente u ostvarivanju politike zaštite životne sredine EU, kao što su preporuke, mišljenja i standardi zaštite životne sredine koje su usvojile međunarodne organizacije (što je i slučaj sa Arhuskom konvencijom). Danas, pravni sistem EU omogućava njenim građanima i pravnim licima da učestvuju u donošenju odluka o pitanjima zaštite životne sredine. Ne samo da građani mogu neposredno da odlučuju o pitanjima zaštite životne sredine, već mogu da preduzimaju odgovarajuće inicijative i da pokreću postupke radi zaštite osnovnih prava iz oblasti životne sredine.

IV. Arhuska konvencija

U preambuli Arhuske konvencije o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravdi u pitanjima životne sredine (Arhuska konvencija, 1998),²⁰ koja je usvojena u gradiću Arhusu, u Danskoj, 18. juna 1998. godine, a stupila na snagu 30. oktobra 2001. godine, zemlje-potpisnice (*Parties*), između ostalog, pozivajući se na princip 1. Štokholmske deklaracije o čovekovoj okolini, prisećajući se principa 10. Deklaracije iz Rija o životnoj sredini i razvoju, kao i rezolucije Generalne skupštine 37/7 od 28. oktobra 1982. o Svetskoj povelji za prirodu i rezolucije 45/94 od 14. decembra 1990. o potrebi osiguranja zdrave životne sredine za dobrobit pojedinaca, podsećajući se Evropske povelje o životnoj sredini i zdravlju usvojene na Prvoj evropskoj konferenciji o životnoj sredini i zdravlju Svetske zdravstvene organizacije u Frankfurtu na Majni, Nemačka, 8. decembra 1989, a firmišući potrebu za zaštitom, očuvanjem i unapređenjem stanja životne sredine i osiguranjem održivog i ekološki zdravog razvoja, spoznajući da je adekvatna zaštita životne sredine od osnovne važnosti za ljudsku dobrobit i uživanje osnovnih ljudskih prava, uključujući i samo pravo na život, spoznajući takođe da svako lice ima pravo da živi u životnoj sredini koja je adekvatna za svoje zdravlje i dobrobit, kao i dužnost, pojedinačnu i u vezi s drugim, da štiti i unapređuje životnu sredinu u korist sadašnjih i budućih generacija, smatrajući da, ako žele da ostvaruju ovo pravo i poštuju ovu dužnost, građani moraju da imaju pristup informacijama, pravo da učestvuju u odlučivanju i pristup pravdi u stvarima životne sredine, te potvrđujući u tom smislu da građanima može trebati pomoć u cilju ostvarivanja svojih prava, spoznajući da se, u oblasti životne sredine, boljim pristupom informacijama i učešćem javnosti u odlučivanju poboljšavaju kvalitet i sprovođenje odluka, doprinosi javnoj svesti o pitanjima životne sredine, javnosti daje mogućnost da izrazi svoju zabrinutost a organima javne vlasti omogućava da takvu zabrinutost uzmu u obzir, sporazumele su se da: "U cilju doprinošenja zaštiti prava svakog lica sadašnje i budućih generacija

20 Konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravdi u pitanjima zaštite životne sredine (Arhuska konvencija, 1998). Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Conention, 1998), (Izvor: <http://www.unece.org/env/pp/documents/cep43e.pdf>).

na život u životnoj sredini koja je adekvatna njegovom zdravlju i dobrobiti, svaka Potpisnica garantuje pravo pristupa informacijama, učešća javnosti u odlučivanju i pristupa pravdi u pitanjima životne sredine u skladu sa odredbama ove Konvencije” (čl. 1).

Konvencija dalje navodi (čl. 3) da: “Svaka Potpisnica preduzima neophodne zakonodavne, regulatorne i druge mere, uključujući i mere radi usklađivanja odredbi za implementaciju informacija, javnog učešća i pristupa pravdi iz ove Konvencije (...). Svaka Potpisnica promovisaće edukaciju i svest o životnoj sredini kod javnosti, posebno po pitanju ostvarivanja pristupa informacijama, učešća u odlučivanju i ostvarivanja pristupa pravdi u pitanjima zaštite životne sredine (...).”

U odnosu na pristup ekološkoj informaciji, Konvencija, između ostalog, navodi (čl. 4-5) da će: svaka Potpisnica osigurati da, u skladu sa odredbama ovog člana, organi javne vlasti, kao odgovor na zahtev za informisanjem vezanim za životnu sredinu, učine te informacije raspoloživim javnosti, u okviru nacionalnog zakonodavstva, uključujući kopije važeće dokumentacije koja sadrži ili se sastoji od takvih informacija: a) bez potrebe da se iskazuje interes; b) u zahtevanom obliku, osim: ako nije razumno da organ javne vlasti dostavlja te informacije u drugom obliku, u kom slučaju će se navesti razlozi za njihovo dostavljanje u tom obliku; ili ako su te informacije već raspoložive javnosti u drugom obliku. Informacije vezane za životnu sredinu će se stavljati na raspolaganje što je moguće pre, a najkasnije mesec dana od podnošenja zahteva, osim ako obimnost i kompleksnost informacija ne opravdava produženje ovog roka na dva meseca od podnošenja zahteva. Tražilac informacija će biti obavešten o produženju roka, kao i o razlozima kojima se ono pravda. Zahtev za informacijama o pitanjima životne sredine može se, između ostalog, odbiti: a) ako organ javne vlasti kojem je zahtev upućen ne poseduje informacije o životnoj sredini koje su tražene, b) ako je zahtev očigledno nerazuman ili formulisan na preterano uopšten način, ili c) ako se zahtev tiče materijala koji je u toku pripreme ili internih saopštenja organa javne vlasti gde se takvo izuzeće predviđa nacionalnim pravom ili uobičajenom praksom, uzimajući u obzir interes javnosti kojoj se takva informacija pruža.

U odnosu na učešće javnosti u odlučivanju o posebnim aktivnostima, Konvencija, između ostalog, navodi (čl. 6-8) da će: svaka Potpisnica primenjivati odredbe ovog člana u odnosu na odluke o tome da li dozvoliti predložene aktivnosti navedene u aneksu I, u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom, takođe primenjujući odredbe na odluke o predloženim aktivnostima koje nisu navedene u aneksu I, a koje mogu da imaju značajan uticaj na životnu sredinu. U tom cilju, Potpisnice određuju da li je takva predložena aktivnosti podložna primeni ovih odredbi i može odlučiti, zavisno od slučaja i ako je to predviđeno po nacionalnom pravu, da ne primenjuje ove odredbe na predložene aktivnosti koje služe nacionalnoj odbrani, ako ta Potpisnica smatra da bi takva primena nepovoljno uticala na te svrhe. Zainteresovna javnost se mora obavestiti putem javnog saopštenja ili pojedinačno, zavisno od potrebe, u ranoj fazi postupka odlučivanja o pitanjima životne sredine,

na adekvatan, pravovremen i efikasan način, između ostalog, o: a) predloženoj aktivnosti i primeni o kojoj će se donositi odluka, b) prirodi mogućih odluka ili nacrtata odluka, c) organu javne vlasti nadležnom za donošenje odluke, d) predviđenoj proceduri, koja obuhvata podatke o tome kada i kako se te informacije mogu obezbediti. (...) Svaka Potpisnica će sačiniti odgovarajuće praktične i/ili druge odredbe za učešće javnosti tokom priprema planova i programa koji se odnose na životnu sredinu, u transparentnom i pravičnom okviru, pošto je dostavila neophodne informacije javnosti. (...) Svaka Potpisnica će se založiti za efikasnu promociju učešća javnosti u odgovarajućoj fazi, dok su opcije još uvek otvorene, dok organi javne vlasti pripremaju izvršne uredbe i druge opšte pravno obavezujuće akte koji mogu značajno da utiču na životnu sredinu.

U odnosu na pristup pravdi, Konvencija, između ostalog, navodi (čl. 9) da će: svaka Potpisnica, u okviru svog nacionalnog zakonodavstva, osigurati da svako lice koje smatra da je njegov zahtev za pristup informacija ignorisan, neosnovano odbijen u celini ili delimično, da je dat neadekvatan odgovor ili inače nije obrađen u skladu s odgovarajućim odredbama, ima pristup postupku revizije pred sudom ili drugim nezavisnim i nepristrasnim organom (telom) koji je ustanovljen zakonom. U okolnostima gde Potpisnica osigurava takvu reviziju putem suda, ona osigurava da to lice takođe ima pristup ekspeditivnom postupku ustanovljenom po zakonu, a koji je besplatan ili jeftin, za ponovno razmatranje od strane organa javne vlasti ili za reviziju od strane nezavisnog i nepristrasnog organa (tela), osim suda. Konačne odluke su obavezujuće za organ javne vlasti koji poseduje informacije. Obrazloženje se daje pismenim putem, posebno kada se pristup informacijama odbija. (...) Ove odredbe ne isključuju mogućnost postupka prethodne revizije pred organom upravne, i nije ograničen uslovom da su iscrpljene sve upravne procesne mogućnosti pre pokretanja sudskog postupka prema nacionalnom zakonu. (...) U cilju unapređivanja efikasnosti, svaka Potpisnica će osigurati da javnost ima pristup informacijama o pristupu procedurama upravne i sudske revizije i da razmatra mogućnost ustanovljenja odgovarajućih mehanizama pomoći radi uklanjanja ili smanjivanja finansijskih i drugih prepreka pristupu pravdi.

IV. Pristup ekološkoj pravdi

U opštim okvirima političke filozofije, u centru pažnje nalaze se i mnoga teorijska i konceptualna pitanja socijalne i drugih oblika pravde.²¹ U tom kontekstu: „Ovo je posledica, da postavimo stvari na najopštiji nivo, naše spoznaje da ljudi imaju značajan uticaj na međusobnu egzistenciju, čak i kada nisu članovi iste društvene zajednice i kada ne pripadaju istom istorijskom vremenu. (...) Između ostalog, i pitanje održivog razvoja životne sredine, pitanja koje se odnose na veliki deo problema koji ostavljamo u nasleđe budućim generacijama, nalazi se u centru

²¹ Džon Rols, *Teorija pravde*, CID, Podgorica, 1998.

ovih razmišljanja. Ona čine deo šireg okvira pitanja koja se odnose na pravičnu raspodelu ekoloških „dobara” (*goods*), kao što su poljoprivredno zemljište, čista voda i minaralna bogatstva, i ekoloških „zala” (*bads*), kao što su osiromašeno zemljište i zagađeni pogoni za preradu otpada. Ova pitanja – kako ekološka „dobra i „zla” rasporediti među ljudima, u okviru i izvan datog društva, kao i među različitim generacijama – od nedavna se označava kao „ekološka pravda”.²²

Ekološka pravda (*environmental justice*) „...se razvila kao pokret i koncept društvenih nauka, sa naglaskom na ‘ne-fer’ raspodele uticaja savremenog društva, kao što su izlaganje riziku (*risk exposure*), ali istovremeno uzima u obzir raspoloživa sredstva – bolje rečeno, njihov nedostatak – za lica na koja se odnose prihvatljive odluke. [Napomena: Evo jednog primera koji daje R.J. Lazarus,²³ koji označava pet oblika ostvarivanja ekološke pravde u SAD, između ostalog, i redefinisane suštine zakonodavstva o zaštiti životne sredine i ostvarivanje sudske zaštite građanskih prava u slučajevima koji su povezani sa ekološkom zaštitom.] Iz ove perspektive, veoma je jasno da ekološka i socijalna pravda, po bilo kom standardu, podrazumeva efikasan pristup administrativnom i pravnom sistemu kako bi prava bila zaštićena i kako bi postojeći zakoni u oblasti zaštite zdravlja i životne sredine bili primenjeni. [Napomena: Vidi: Cappelletti i Garth²⁴ i njihovu argumetaciju da ‘pristup pravdi’ počiva na ‘dve osnovne svrhe pravnog sistema – sistem pomoću kojeg ljudi mogu da zaštite svoja prava, kao i da reše svoje sporove pod opštim pokroviteljstvom države. Pre svega, sistem mora biti svakome jednako dostupan, i drugo, mora voditi ishodu koji su pojedinačno i društveno pravedni’. (...)].”²⁵

U okviru tzv. tri stuba Arhuske konvencije – pristup ekološkim informacijama, učešće u odlučivanju o ekološkim pitanjima i pristup pravdi, segment koji se odnosi na pristup “ekološkoj pravdi” može se definisati kao “mogućnost da se pogrešne upravne odluke isprave od strane suda ili drugog nezavisnog organa koji je utvrđen zakonom”.²⁶ Pravo na pristup pravdi odnosi se na dve osnovne situacije. “Prvo, svakom licu koje smatra da je njegov/njen zahtev za ekološkom informacijom ignorisan, odbijen ili da se po njemu nije postupalo u skladu sa Konvencijom biće osiguran pristup postupku revizije od strane suda ili drugog nezavisnog organa” (čl. 9/1). Drugo, svakom pripadniku javnosti koji ima osnovani interes ili

22 Brian Baxter, *A Theory of Ecological Justice*, Routledge, London – New York, 2005. str. 6.

23 R.J. Lazarus, *Pursuant Environmental Justice: The Distributional Effects of Environmental Protection*, 87 *Northwest University Law Review*, 1993, str. 787, navedeno prema Jonas Ebbeson, *Comparative Introduction*, u Jonas Ebbeson (editor), “Access to Justice in Environmental Matters in the EU”, Kluwer International, the Hague, 2002, str. 8.

24 Cappelletti and Garth, *Access to Justice: the Worldwide Movement to Make Rights More Effective* u Cappelletti and Garth (eds.), “Access to Justice, Vol. III, Emerging Issues and Perspectives”, Sijthoff and Noordhoff, Alphen an den Rijn, 1979, str. 6, navedeno prema Jonas Ebbeson, *op. cit.*, str. 8.

25 Jonas Ebbeson, *op. cit. Comparative Introduction*, u Jonas Ebbeson (editor), “Access to Justice in Environmental Matters in the EU”, Kluwer International, the Hague, 2002, str. 8.

26 *Ibid*, str. 13.

kojem je povredeno pravo osiguraće se revizioni postupak pred sudom ili drugim nezavisnim organom, radi osporavanja materijalne i procesne zakonitosti svake odluke, radnje ili propuštanja u odnosu na "posebne aktivnosti" koje mogu imati uticaja na životnu sredinu (čl. 9/2). Pristup pravdi nije ograničen na slučajeve kada su prava na informacije prema Arhuskoj konvenciji povređena, već se takođe moraju priznati kako bi se omogućilo osporavanje materijalne zakonitosti neke odluke. Osim odluka koje se odnose na posebne aktivnosti, strane-ugovornice će obezbediti pristup pravdi i u slučajevima koji se odnose na druge relevantne odredbe Konvencije (npr. odluke o planovima i programima) "kada je to predviđeno nacionalnim zakonodavstvom" (čl. 9/2). (...) U osnovi, nacionalnim zakonodavstvima je prepušteno da odrede šta predstavlja osnovani interes i povredu prava, s tim što se to mora odrediti u skladu sa ciljevima Konvencije kako bi se zainteresovanoj javnosti "pružio širok pristup pravdi" (čl. 9/3).²⁷

Arhuska konvencija je suštinski povezana sa međunarodnim ljudskim pravima i fundamentalim ustavnim i pravima i slobodama.²⁸ Pristup pravdi, kako je to definisano Arhuskom konvencijom, počiva na osnovnom ljudskom pravu na pravično suđenje. Ovaj odnos može se uočiti u vezi Arhuske konvencije i drugih međunarodnih dokumenata koji se tiču zaštite ljudskih prava, kao što su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i posebno Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (1950).

Evropska konvencija o ljudskim pravima navodi da: "Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona." (čl.6/1).²⁹ Iako Arhuska konvencija nije strukturalno i institucionalno u direktnoj vezi sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (Arhuskoj konvenciji imaju pristup i neevropske države), sličnost jezičkih formulacija navodi na zaključak da „uprkos autonomije Arhuske konvencije *vis-à-vis* EKLJP, sudske odluke (*case law*) Evropskog suda za ljudska prava pruža nagoveštaj šta se podrazumeva pod nezavisnim i nepristrasnim organom kako je to određeno u Arhuskoj konvenciji."³⁰ Evropski sud za ljudska prava u svojoj praksi imao je više slučajeva koji su povezani za "ekološku pravdu".³¹

27 Ibid, str. 14.

28 Uporedi: Tim Hayward, *Constitutional Environmental Rights*, University Press, Oxford, 2005.

29 Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950). (Izvor:<http://www.mediacenter.org.yu/code/navigate.asp?Id=262>).

30 Jonas Ebbeson, *Comparative Introduction*, u Jonas Ebbeson (editor), *Access to Justice in Environmental Matters in the EU*, Kluwer International, the Hague, 2002, str. 15.

31 Između ostalog i slučaj **Okçay et alia v. Turkey** (2005) koji se odnosi na zahtev domaćih vlasti da se zatvore tri elektrane zbog zagađivanja životne sredine i slučaj **Taskin et alia v. Turkey** (2004) koji se odnosi na dozvolu za otvaranje jednog rudnika zlata. Pregled odluka Evropskog suda pravde u ekološkim slučajevima može naći na: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=10272448&skin=hudoc-en&action=request>.

V. Ekološka pravda i Srbija

U odnosu na Srbiju, koja do danas nije pristupila Arhuskoj konvenciji, treba reći da je trenutni proces pridruživanja ove zemlje EU "na ledu", jer se očekuje da ispuni uslove koji se odnose na saradnju sa Međunarodnim tribunalom za ratne zločine za bivšu Jugoslaviju. Treba očekivati da će, kada ova prepreka bude uklonjena, i Srbija ratifikovati Arhusku konvenciju i omogućiti svojim građanima "pristup ekološkoj pravdi". Kako se u literaturi ističe: "Srbija (i Crna Gora) nisu članice Arhuske konvencije. Tadašnja SR Jugoslavija, zbog poznatih okolnosti vezanih za međunarodni položaj zemlje, nije bila uključena ni u pripreme aktivnosti oko izrade i usvajanja Konvencije. Ona nije učestvovala ni na ministarskoj konferenciji na kojoj je Konvencija usvojena iako su predstavnici NVO iz SR Jugoslavije učestvovali na ovoj konferenciji. Prve inicijative vezane za Arhusku konvenciju u Srbiji su pokrenute 1999. godine posredstvom Regionalnog centra za životnu sredinu za centralnu i istočnu Evropu (REC), odnosno REC-ove kancelarije u Beogradu. Od tada do danas realizovan je veliki broj aktivnosti usmerenih na stvaranje uslova za ratifikaciju i sprovođenje Arhuske konvencije u Srbiji. (...) Može se reći da su sve navedene aktivnosti doprinele, pre svega opštom informisanosti i stvaranju povoljne klime o Arhuskoj konvenciji i podizanju javne svesti, kako o samoj Konvenciji tako i o značaju zaštite životne sredine uopšte. Međutim, neosporno je da je dosadašnji rad na ovom polju u značajnoj meri uticao i na bržu i kvalitetniju pripremu države za ratifikaciju Arhuske konvencije. Takođe, evidentno je da su se dosadašnji način rada i realizovane aktivnosti pozitivno odrazile na unapređenje i osposobljavanje državnog sektora i NVO za praktično sprovođenje Arhuske konvencije. (...) Na osnovu toga može se očekivati da se dalje aktivnosti na pripremi za sprovođenje Konvencije intenziviraju. One bi u osnovi trebalo da podrazumevaju dalje usaglašavanje zakonske regulative, stvaranje institucionalnog okvira za sprovođenje Konvencije, materijalno-tehničko opremanje institucija, obuku kadrova i dalji rad na podizanju javne svesti o Konvenciji."³²

Sa druge strane, međutim, moglo bi se reći da se u važećim ustavnim i zakonskim normama u Srbiji ipak u izvesnom smislu oseća "duh" Arhuske konvencije, barem u pogledu ekoloških informacija (iako ne toliko u odnosu na pristup ekološkoj pravdi). Tako, novi Ustav Srbije (SgRS, br. 83/2006) navodi da: "Svako ima pravo na zdravu životnu sredinu i na blagovremeno i potpuno obaveštavanje o njenom stanju" (čl. 47/1). I Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (SgRS, br. 120/2004), između ostalog, propisuje sledeće: "Smatra se da opravdani interes javnosti da zna (...), postoji uvek kada se radi o informacijama kojima raspolaže organ vlasti koje se odnose na ugrožavanje, odnosno zaštitu zdravlja stanovništva i životne sredine (...)" (čl. 4). Međutim, u pravu Srbije

32 Sreten Đorđević, Miloš Katić, *Vodič kroz praktičnu primenu Arhuske konvencije i Mali ekološki rečnik*, Regionalni centar za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu, Kancelarija u Srbiji i Crnoj Gori, Beograd, 2004, str. 11-13.

pravi duh Arhuske konvencije najviše se oseća u pojedinim odredbama Zakona o zaštiti životne sredine (SgRS, br. 135/04), koji među osnovnim načelima zaštite životne sredine posebno navodi i "Načelo informisanja i učešća javnosti", prema kojem: "U ostvarivanju prava na zdravu životnu sredinu svako ima pravo da bude obavešten o stanju životne sredine i da učestvuje u postupku donošenja odluka čije bi sprovođenje moglo da utiče na životnu sredinu. Podaci o stanju životne sredine su javni." (čl. 9, tač. 10).

VI. Zaključak

U zaključku možemo istaći četiri osnovne karakteristike pristupa ekološkoj pravdi:

a) Zaštita životne sredine predstavlja globalni prioritet najvišeg ranga. Kao posledica toga, sve su glasniji zahtevi da se uvede pravna regulativa koja će osigurati efikasnu zaštitu životne sredine. U okviru svetskog pravnog poretka utvrđeni su različiti mehanizmi koji obuhvataju međunarodne, regionalne i nacionalne sisteme zaštite. Imajući u vidu izuzetan značaj zaštite životne sredine, putem međunarodnih konvencija i regulative EU, kao i nacionalnog zakonodavstva, stvorena je obimna pravna regulativa zaštite životne sredine.

b) Arhuska konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju pristupu pravdi u stvarima zaštite životne sredine (1998) uspostavlja "tri stuba ekološke pravde" koji se odnose na pristup ekološkim informacijama, učešće javnosti u donošenju odluka koje se tiču zaštite životne sredine i pristup pravdi u stvarima zaštite životne sredine. Jednom kada je EU bude ratifikovala, Arhuska konvencija će neposredno obavezivati 27 njenih članica. U tom slučaju, primena Konvencije je obavezna za sve države-članice, nezavisno od toga da li joj je neka država-članica već pristupila ili ne.

c) Arhuska konvencija, između ostalog, počiva na osnovnim vrednostima koje se nalaze u sličnim međunarodnim i evropskim konvencijama o ljudskim pravima, uključujući i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, posebno u oblasti "pristupa pravdi", s obzirom na to da Arhuska konvencija predviđa postupak revizije pred sudom i/ili drugim nezavisnim i nepristrasnim organom koji je utvrđen zakonom.

d) U slučaju Srbije, iako je pojedinim ustavnim i zakonskim odredbama, posebno Zakonom o zaštiti životne sredine (2004) postoje odredbe o pravu na slobodan pristup ekološkim informacijama, tek kada ova zemlja bude ratifikovala Arhusku konvenciju, biće korak bliže usklađivanju svojih standarda ljudskih prava, zakonodavstva i sudske zaštite u pružanju "ekološke pravde" njenim građanima sa opštim pravnim okvirima pravne regulative EU.

Reference

- James Salzman; Barton H. Thompson Jr., *Environmental Law and Policy*, Concepts & Insights Series, 2nd edition, Foundation Press, 2006.

- Tim Hayward, *Constitutional Environmental Rights*, University Press, Oxford, 2005.
- Brian Baxter, *A Theory of Ecological Justice*, Routledge, London – New York, 2005.
- Uporedi: Maria Lee, *EU Environmental Law*, Oxford and Portland, 2005.
- Sreten Đorđević, Miloš Katić, *Vodič kroz praktičnu primenu Arhuske konvencije i Mali ekološki rečnik*, Regionalni centar za životnu sredinu za centralnu i istočnu Evropu, Kancelarija u Srbiji i Crnoj Gori, Beograd, 2004.
- Jan Hancock, *Environmental Human Rights: Power, Ethics and Law*, Critical Security Series, Ashgate Publishing, 2003.
- Wilfred Beckerman, *A Poverty of Reason – Sustainable Development and Economic Growth*, The Independent Institute, Oakland, 2003.
- Jonas Ebbeson, *Comparative Introduction*, in Jonas Ebbeson (editor), *Access to Justice in Environmental Matters in the EU*, Kluwer International, the Hague, 2002.
- Susan Wolf, Anna White, Neil Stanley, *Principles of Environmental Law*, Cavendish, London, 2002.
- Jonas Ebbeson (editor), *Access to Justice in Environmental Matters in the EU*, Kluwer International, The Hague, 2002.
- Dragoljub Todić, Vid Vukasović, *Ekološka kriza u svetu i odgovor međunarodne zajednice*, Savezni sekretarijat za rad, zdravstvo i socijalno staranje, Beograd, 2002.
- Steven Ferry, *Environmental Law – Examples and Examinations*, second edition, Aspen Law and Business, 2001.
- Džon Rols, *Teorija pravde*, CID, Podgorica, 1998.
- Jacqueline Morand-Deville, *Le droit de l'environnement*, Presses universitaires de France, Paris, 1987.

ARHUN CONVENTION AND ACCESS TO ECOLOGICAL JUSTICE IN THE EUROPEAN UNION AND SERBIA

Summary

Dynamic development of the environment protection issue also raised the issue of application of new legal norms, especially due to the fact that these norms created special circumstances for public administration, courts and general public. The issues regarding environment protection are designated in professional literature, as well as in everyday life, as “ecological crises” involving not only economy and politics but also the area of law. Owing to the seriousness of the environment

protection issue, solutions must be searched with the participation of the world community. From the organised society point of view, this includes efficient "access to justice" in relation to the environment protection. The basic content of the first EC/EU treaties (The Treaty of Rome 1957) were economical and not ecological aims. Maastricht Treaty (1992) made environmental protection one of the EU's priority goals. The Arhun Convention on access to information, participation of public in decision making and access to justice in environmental issues (1998) is substantially connected to international human rights and fundamental constitutional rights and freedoms. Access to (ecological) justice, as defined in Arhun Convention, is based on fundamental human right to a fair trial. Serbia is not a member state to the Arhun Convention, but we can expect that it shall, as soon as certain political impediments are removed, ratify the Arhun Convention and provide its citizens with the "access to ecological justice".

SADRŽAJ

	Strana
<i>Uvodna napomena uređivačkog odbora</i>	13
<i>Introductory Remarks of the Editorial Committee</i>	15
<i>Predgovor</i>	17
<i>Foreword</i>	19
<i>Curriculum vitae</i>	21
<i>Curriculum vitae (na engleskom)</i>	27

ČLANCI

Prof. univ. dr. Victor Babiuc MONISME OU DUALISME DANS L'ARBITRAGE COMMERCIAL	35
Prof. Trajan Bendeovski VALIDITY OF THE ARBITRATION AGREEMENT – A CONDITION FOR SETTLEMENT OF A DISPUTE ARISING FROM CERTAIN LEGAL RELATION BY THE ARBITRATION DEFINED IN THE ARBITRATION AGREEMENT AND FOR RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF ITS AWARD.....	59
Prof. dr Vesna Besarović TEKUĆA I BUDUĆA PITANJA KOJA NAM PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE POSTAVLJAJU.....	77
Prof. Xavier Blanc-Jouvan LES VOIES NOUVELLES DU DROIT DU TRAVAIL	91
Prof. dr Bernadet Bordaš PRIZNANJE INOSTRANIH SUDSKIH ODLUKA U STATUSNIM STVARIMA – JEDAN SLUČAJ IZ SUDSKE PRAKSE	109
Jean-François Bourque LA NECESSAIRE REMISE EN CAUSE DES SCHEMAS CLASSIQUES DE REGLEMENT DES LITIGES COMMERCIAUX DANS LES ECONOMIES EMERGENTES	127

Prof. dr Aleksandar Ćirić KLAUZULE EGZONERACIJE U UPOREDNOM I MEĐUNARODNOM TRGOVAČKOM PRAVU	135
Juan Antonio Cremades L'ARBITRAGE INTERNATIONAL EN ESPAGNE	151
Prof. Gabriele Crespi Reghizzi EVOLUZIONI DEL NUOVO DIRITTO COMMERCIALE CINESE	161
Prof. dr Mijat Damjanović STANJE I PERSPEKTIVA REFORME JAVNE UPRAVE	185
Prof. dr Vojin Dimitrijević MOGU LI LJUDSKA PRAVA BITI ZAJEMČENA MEĐUNARODNIM OBIČAJEM ?	205
Yves Derains HOW TO IMPROVE THE PRESENTATION OF EVIDENCE IN INTERNATIONAL ARBITRATION	217
Prof. Avv. Aldo Frignani THE COLLECTIVE DOMINANT POSITION IN EC AND ITALIAN COMPETITION LAW	231
Prof. dr Momčilo Grubač PROLEGOMENA ZA STUDIJU O ODNOSIMA PRAVA I KULTURE	265
Prof. dr Nicole Guimezanes LE COMPTE EPARGNE CODEVELOPPEMENT, MOYEN D'AIDE AUX PAYS EN VOIE DE DEVELOPPEMENT ?	277
Prof. dr Dominique Hascher LE JUGE ET L'ARBITRAGE : L'EXEMPLE FRANCAIS	283
Prof. Guy Horsmans LA VALEUR DE LA SUGGESTION JURIDIQUE ET JUDICIAIRE	293
Dr. Sigvard Jarvin LA RENONCIATION À LA CONVENTION D'ARBITRAGE	313

Doc. dr Milena Jovanović-Zattila DOMINACIJA I MONOPOLIZACIJA U PRAVU KONKURENCIJE	325
Prof. dr Gašo Knežević ADR in Business: OUTCOMES OF NEGOTIATIONS BY SERBIAN LAW	339
Dr Ana Kumpan CONFLIT MOBILE: UPOREDNOPRAVNA RAZMATRANJA I MOGUĆA REŠENJA	353
Prof. Alexander S. Komarov SOME REMARKS ON INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION IN THE RUSSIAN FEDERATION.	367
Prof. dr Miroljub Labus THE CORPORATE SECTOR IN SERBIA: POPULAR CAPITALISM OR TAKEOVER BY TYCOONS	381
Prof. dr Stevan Lilić ARHUSKA KONVENCIJA I PRISTUP EKOLOŠKOJ PRAVDI U EVROPSKOJ UNIJI I SRBIJI	397
Prof. Dr. Ergun Özsunay ZIVILRECHTLICHE SANKTIONEN GEMÄSS DEM WETTBEWERSSCHUTZGESETZ , Nr. 4054 IM TÜRKISCHEN KARTELLRECHT.	411
Alain Plantey DE LA NEGOCIATION DIPLOMATIQUE A L'ORGANISATION INTERNATIONALE.	429
Prof. Krešo Puharič COMPARATIVE LEGAL ASPECTS OF THE MOST IMPORTANT NOVELTIES IN THE SLOVENE CORPORATE LAW.	437
Prof. dr Obrad Račić MEĐUNARODNO JAVNO PRAVO: DALJA 'DECENTRALIZACIJA' ?	455
Prof. dr Jakov Radišić PRAVNA KVALIFIKACIJA MEDICINSKI NEINDIKOVANOGHIRUŠKOG ZAHVATA OBAVLJENOG NA INSISTIRANJE PACIJENTA	469

Prof. Jerzy Rajski CHARACTERISTIC FEATURES OF THE NEW POLISH ARBITRATION LAW.....	481
Prof. dr Vesna Rakić-Vodinečić PROCESNI UZORI I SUPSIDIJARNI IZVORI ARBITRAŽNOG PRAVA SRBIJE.....	493
Alan Redfern DELAY AND DISCLOSURE IN INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION.....	505
Dr Andreas Reiner ARBITRATION IN AUSTRIA IN THE CORPORATE LAW CONTEXT.....	513
Prof. dr Milorad Ročkomanović PRINCIP NAJBЛИŽE VEZE I REŠAVANJE SLUČAJEVA MEĐUNARODNOG PRIVATNOG PRAVA – OD BAZIČNE IDEJE DO REALIZACIJE SVRHE KOLIZIONIH NORMI.....	531
Prof. emeritus dr. sc. Krešimir Sajko ARBITRAŽNO RJEŠAVANJE SPOROVA S MEĐUNARODNIM OBILJEŽJEM – RAZMATRANJA S ASPEKTA HRVATSKOG I POREDBENOG PRAVA.....	549
Prof. dr Nebojša Šarkić Mladen Nikolić PRIZNANJE I IZVRŠENJE STRANIH SUDSKIH I ARBITRAŽNIH ODLUKA.....	567
Prof. dr Maja Stanivuković ICSID I DVOSTRANI SPORAZUMI O ZAŠTITI I UNAPREĐENJU INVESTICIJA REPUBLIKE SRBIJE.....	583
Prof. dr Tibor Varady O PREVODU I O SKRIVENOM POLAZNOM JEZIKU U MEĐUNARODNOJ TRGOVINSKOJ ARBITRAŽI.....	603
Prof. Nina Vilkova ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ ДОКУМЕНТОВ НА НАЦИОНАЛЬНОЕ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ.....	619

Prof. dr dr h.c. Vladimir V. Vodinelić STVARNA PRAVA U MEĐUNARODNOM PRIVATNOM PRAVU.....	641
Prof. dr Radovan D. Vukadinović PRIMENA KOMUNITARNOG PRAVA KONKURENCIJE U POSTUPCIMA PRED ARBITRAŽAMA I USTANOVAMA SLIČNIM ARBITRAŽAMA	673
Anne Marie Whitesell CONFIDENTIALITY IN INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION: THE ICC INTERNATIONAL COURT OF ARBITRATION PERSPECTIVE	685
Prof. dr Mirko Živković TUMAČENJE ČLANOVA 2., 4. I 7. PRILOGA „G“ SPORAZUMA O PITANJIMA SUKCESIJE U PRAKSI NAŠIH SUDOVA I DRUGIH ORGANA*	691
Mr Vesna Živković KONVENCIJA UJEDINJENIH NACIJA O UPOTREBI ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA U MEĐUNARODNIM UGOVORIMA	721
<i>Bibliografija</i>	737

UVODNA NAPOMENA UREĐIVAČKOG ODBORA

Ova knjiga pripremljena je i izdaje se povodom 50 godina profesionalnih aktivnosti prof. dr Dobrosava Mitrovića. Zahvaljujemo se našim kolegama iz inostranstva i iz zemlje, koji su se odazvali našem pozivu da svojim radom, napisanim za ovu knjigu, ukažu svoje priznanje i počast svom kolegi i prijatelju. Radovi su objavljeni na jeziku na kome su napisani. Za radove na srpskom jeziku smatrali smo da je korisno da se prilože rezimei na stranom jeziku. Nadamo se da će objavljeni radovi svojom sadržinom privući one koji se budu zainteresovali za *Liber Amicorum Dobrosav Mitrović*.

Želimo da se zahvalimo Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu, Spoljnotrgovinskoj arbitraži u Beogradu i preduzeću Telekom, koji su finansirali izdavanje ove knjige. Posebno se zahvaljujemo JP „Službeni glasnik” koji ju je uvrstio u svoju izdavačku delatnost.

Naročito se zahvaljujemo mr Vesni Živković, sekretaru našeg Odbora, koja se sa puno entuzijazma starala o prijemu rukopisa, komunicirala sa autorima i pripremila rukopis za štampu.

Uređivački odbor

INTRODUCTORY REMARKS OF THE EDITORIAL COMMITTEE

This Book has been prepared and published as an acknowledgment of prof. Dobrosav Mitrović's 50 year long professional activities. We would like to thank our colleagues from the country and abroad, who kindly responded to our invitation and by writing a contribution to this Book expressed recognition and respect to their colleague and friend. The contributions have been published in the language they were written. We found summaries in foreign language useful for the papers written in Serbian language. We hope that the topics of the published articles will attract the attention of those who would be interested in *Liber Amicorum Dobrosav Mitrović*.

We would like to thank the Faculty of Law Union University in Belgrade, Foreign Trade Court of Arbitration in Belgrade and Telecom Company for financing this Book. We would specially like to thank Public enterprise the „Official Gazette” which included it into its publishing activity.

We would also like to particularly thank Ms Vesna Zivkovic, MSc, the secretary of our Committee, who looked after the reception of articles, communicated with authors and prepared the text for the printing.

Editorial Committee

PREDGOVOR

Kako je uvažavanje postalo poželjnije od moći?

Životi malobrojnih nude prolog za postavljeno pitanje. Profesionalni i privatni život profesora Dobrosava Mitrovića bi mogao dati objašnjenje i odgovoriti da, u Srbiji, ovde i danas, uvažavanje odista može biti poželjnije od moći.

U zemlji u kojoj je moć visoko rangirana na lestvici socijalnih vrednosti, a politička moć je čak prestižnija od njenih drugih vidova, on je čovek koji je nikada nije posedovao, naročito ne u njenom političkom obliku. A bio je uvek uvažavan. Paradoksalno, uvažavan ne samo od onih kojima moć nije ni motiv ni podsticaj za poštovanje drugog, nego i od onih koji u moći vide smisao života.

Spisak dela koja je napisao, lista profesionalnih aktivnosti i brojnih profesionalnih položaja i kontakata koje je ostvario u dugoj i uspešnoj naučnoj karijeri, od njenog početka do današnjih dana, pokazuju postojanost u odolevanju da se zauzme položaj koji sobom nosi i nudi vlast nad drugim. Zavodljivom zovu moći i vlasti, međutim, mnogi njegovi i naši savremenici nisu odoleli. I bez obzira na činjenicu kvalifikujemo li njihovo ponašanje kao dokaz njihove prolaznosti, ili kao razumno ponašanje u datim okolnostima, izbor profesora Mitrovića pokazuje pravu vrednost njegovog intelektualnog opredeljenja na kome je istrajao do sada, trajaće i dalje.

Takav životni stav (koji nije menjao od najmlađih svojih dana) kao da je odredio osnovne predmete njegovih profesionalnih interesovanja. Međunarodno privatno pravo, pravo međunarodne trgovine, arbitražno pravo, uporedno pravo, evropsko pravo – sve ove discipline imaju jednu zajedničku karakteristiku: prepoznatljive su po prekoračivanju svih vrsta granica – geografskih, ekonomskih, pravnih. Profesor Mitrović o temama iz ovih oblasti piše iz pozicije liberala dvadesetog veka, dakle uglavnom istim stilom kao oni pravni pisci iza kojih se, u vremenu njihovih najjačih stvaralačkih moći, nije uzdizala senka autoritarnog državnog uređenja.²

Razumevanje ličnosti profesora Mitrovića – kako ga mi vidimo – nije moguće bez stalnog podsećanja na njegovo profesionalno, političko i uopšte, društveno okruženje. To okruženje je bilo obeshrabrujuće za slobodnu pravničku misao, a on je nenametljivo i uporno uspevao da izvuče svoju crtu: privatno pravo ne sme da odustane od svojih bitnih načela, ma gde nastajalo i ma gde (i kako) se primenjivalo. Pojednostavljeno rečeno: kupovina i prodaja prestaju biti pravni

1 T. Zeldin, *Intimna istorija čovečanstva*, Geopoetika, Beograd, 2003, str. 148

2 Poput *Momsena*, kada obrađuje Rimsko carstvo, a u pozadini „čitamo“ Bizmarka. Up. E. Hobsbaum, *O istoriji, Otkrovenja*, Beograd, 2003, str. 244

i ekonomski fenomen i postaju ideološki fenomen ako se pravno ne uredi i ne zaštite na način koji im je primeren, a od ideološke kupoprodaje (kao ni od ostalih simulacija, ili mimikrija) ne može se živeti. Radeći u sredini u kojoj se sadašnjost doživljava kao istorija,³ on je uvek uspevao da u svojim pisanim radovima i predavanjima saopšti sadašnjost kao pravnu realnost u kojoj pravo treba da olakša, a ne da oteža svakodnevni život. Uprkos spoljašnjem političko-sociološkom okviru, profesor Mitrović je svojom profesionalnom biografijom pokazao da je moguće biti konstruktivan pravnik u destruktivnom pravnom okruženju, zastupati ideje pravničke moderne u sredini u kojoj ni principi devetaestovekovnog poimanja vladavine prava još (uvek) nisu zadobili puno pravo građanstva, u sredini koja se, umesto da se uhvati u koštac s budućnošću, očajnički drži maglovite predstave o sopstvenoj tradiciji, a pritom da ostane decentni, blago konzervativni gospodin sa građanskim šeširom koji ne diže ruke od onog što smatra svojom pravničkom misijom.

Konstruktivizam i sprovođenje ideja pravničke moderne – to je za generaciju kojoj pripadaju autori ovog predgovora prava i pravna definicija Mitrovićeve misije u srpskom, južnoslovenskom i evropskom pravništvu. Ta definicija je empirijski dokaziva navođenjem nekoliko epizoda iz njegovog profesionalnog života. Na fonu jedne raspale, gotovo neodržive države koji je za sobom ostavila raspojasana, neistorijska i zlokobna autoritarna vlast, konstruktivni pravnički duh profesora Mitrovića uspeva da odbrani pravne i ekonomske interese te države na izdisaju i da sudeluje, kao naš zastupnik u zaključenju jednog dobrog sporazuma o sukcesiji, bivše nam zajedničke države. U vreme kada smo gotovo svi verovali da je ono što zovemo Evropom samo jedan konstrukt⁴, profesor Mitrović je uporno vodio Udruženje za pravo evropske unije.

Po drugi put, u epilogu, postavljamo pitanje: *Kako je uvažavanje postalo poželjnije od moći?*

Deo odgovora leži u rukopisima između korica knjige čiji je ovo predgovor. *Liber amicorum* je nastao kao dobrovoljna, promptna reakcija lica koja su tekstove napisala na jedan poziv organizatora ovog poduhvata. Autori, koji svojim tekstovima izražavaju poštovanje jednom čoveku i kolegi, pripadaju raznim državama, govore različitim jezicima i rade u različitim pravnim okruženjima, čak odražavaju različite pravne kulture. Samo je jedna moć mogla okupiti ove različite ličnosti - moć uvažavanja.

Vesna Rakić-Vodinić

Gašo Knežević

3 Ibid., str. 244

4 Ibid., str. 235

FOREWORD

How appreciation became more favourable than power⁵?

Life of small number of people offer prologue for this question. Professional and private life of professor Dobrosav Mitrovic could give the explanation and answer, that in Serbia, here and today, appreciation can indeed be more favourable than power.

In the country where the power is highly ranked on the scale of social values, and political power is even more prestigious in relation to its other forms, he is the person who never possessed it, especially in its political shape. And still he has always been appreciated. Paradoxically, appreciated not only by those to whom the power is neither motive nor incentive for respecting others, but also by those who cherish power as their meaning of life.

The list of works he wrote, the list of his professional activities and numerous professional positions and contacts he made in his long and successful scientific career, from its beginning until today, demonstrate persistence in withstanding to take a position which carries and offers power over other people. However, many of his and ours coevals did not persist to seductive call of power and authority. Despite the fact whether we qualify their behaviour as evidence of their ephemerality or as a reasonable behaviour in given circumstances, the choice of professor Mitrovic shows the real value of his intellectual orientation to which he persisted until now, and shall continue to persist.

It seems that such life attitude (that he did not change throughout years) determined the basic subjects of his professional interests. International private law, international trade law, arbitration law, comparative law, European law – all these disciplines have one common characteristic: they are recognisable by the exceeding of all types of frontiers – geographical, economical, legal. Professor Mitrovic writes topics in these fields from the position of a 20th century liberal, hence, mostly in the same style like those legal writers behind whom, in the period of their strongest creational powers, there were no reflections of authoritarian state organisation.⁶

The comprehending of professor Mitrovic's personality – as we see him – is not possible without constant reminding on his professional, political and, generally, social environment. That environment was discouraging for free legal thought. However, unobtrusively and persistently, he succeeded in being consistent: private law must not surrender its fundamental principles, where ever it is created and

5 T. Zeldin, *Intimna istorija čovečanstva* (T. Zeldin, *An Intimate History of Humanity*), Geopoetika, Beograd, 2003, str. 148.

6 Like Mommsen, when he writes about Roman Empire, and in the background we "read" Bismarck. Compare: E. Hobsbaum, *O istoriji*, (E. Hobsbawm, *On History*), Otkrovenja, Beograd, 2003, str. 244